

Sygn. akt II PK 306/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 czerwca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Hajn (sprawozdawca)

SSN Józef Iwulski

w sprawie z powództwa W. W.

przeciwko Ministerstwu Spraw Zagranicznych /.../

o ustalenie istnienia stosunku pracy, przywrócenie do pracy,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 24 czerwca 2013 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w W.

z dnia 20 kwietnia 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód W. W. wystąpił 11 marca 2005 r. z powództwem przeciwko Ministerstwu Spraw Zagranicznych o przywrócenie do pracy. W odpowiedzi na pozew strona pozwana Ministerstwo Spraw Zagranicznych wniosła o oddalenie

powództwa w całości. Pismami z 17 listopada 2004 r. i 14 marca 2005 r. powód rozszerzył powództwo o roszczenia: wypłaty dodatku do służby cywilnej za okres od stycznia 2003 r. do lutego 2004 r. w kwocie 1.701,44 zł, uzupełnienia ekwiwalentu za urlop wypoczynkowy o 724,78 zł, zwrot kaucji mieszkaniowej w wysokości 1.123,43 zł oraz zwrotu opłaty za powierzchnię reprezentacyjną w mieszkaniu przydzielonym przez placówkę w okresie od października 2003 r. do lutego 2004 r. w kwocie 155,40 zł. Sąd Rejonowy wyrokiem częściowym z 28 lipca 2005 r. zasądził od pozwanego na rzecz powoda 10.149,65 zł wraz z ustawowymi odsetkami od 18 listopada 2004 r. oraz oddalił powództwo w zakresie roszczenia o zapłatę opłaty za powierzchnię reprezentacyjną oraz odsetki od powyższej kwoty od 11 marca do 17 listopada 2004 r. Ostatecznie, w dalszym toku postępowania w tej sprawie, wyrokiem z 2 lipca 2008 r. Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego na rzecz powoda 752,15 zł tytułem zwrotu potrąconej kaucji mieszkaniowej. Postanowieniem z 2 kwietnia 2007 r. Sąd Rejonowy zawiesił postępowanie w sprawie w zakresie przywrócenia powoda do pracy, ze względu na wniesienie przez Prokuraturę aktu oskarżenia przeciwko powodowi o czyn z art. 284 § 1 k.k. w związku z art. 270 § 2 k.k. w związku z art. 231 § 2 k.k., w związku z art. 11 § 2 k.k. i w związku z art. 12 k.k., tj. fałszerstwo, działanie na szkodę interesu publicznego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i przywłaszczenie - mające związek z niniejszą sprawą. Ostatecznie powód w niniejszym postępowaniu wnosi o ustalenie, że jego stosunek pracy nawiązany na podstawie mianowania z 23 września 2002 r. trwa (ponieważ oświadczenie woli pozwanego z 27 lutego 2004 r. o rozwiązaniu stosunku pracy jest nieważne jako sprzeczne z ustawą o służbie cywilnej), ewentualnie o przywrócenie go do pracy.

Wyrokiem z 14 października 2011 r. Sąd Rejonowy w W. zasądził na rzecz powoda od pozwanego 16.616,52 zł tytułem odszkodowania i w pozostałym zakresie powództwo oddalił. Wyrokowi nadał rygor natychmiastowej wykonalności w części nieprzekraczającej pełnego jednomiesięcznego wynagrodzenia powoda.

Sąd Rejonowy ustalił, że powód był zatrudniony w Ministerstwie Spraw Zagranicznych od 1 listopada 1990 r. do 1 marca 2004 r. jako urzędnik służby cywilnej, a od 1 października 2002 r. mianowany urzędnik służby cywilnej w oparciu o art. 37 ust. 2 ustawy z 18 grudnia 1998 r. o służbie cywilnej (Dz. U. Nr 49, poz.

483 ze zm.). Pismem z 9 sierpnia 2002 r. powodowi nadano stopień dyplomatyczny [...]. Od 9 maja 2002 r. powód pełnił funkcję dyplomatyczną konsula w Konsulacie [...]. Do jego obowiązków służbowych należało, między innymi, prowadzenie i rozliczanie spraw spadkowych prowadzonych przez Konsulat [...], uzyskiwanie informacji o aktywach spadkowych, wydawanie zezwoleń na przewóz do Polski zwłok lub prochów obywateli RP zmarłych w [...] wraz z plombowaniem trumien i urn, wydawanie zaświadczeń celnych wraz z przygotowaniem dokumentacji, wydawanie zezwoleń na przewóz broni do Polski. W efekcie kontroli doraźnej przeprowadzonej w dniach 30 stycznia - 6 lutego 2004 r. wykryto szereg nieprawidłowości w prowadzeniu spraw konsularnych, dotyczących, między innymi wydawania zezwoleń na przewóz zwłok i prochów ludzkich do Polski. W konkluzji wskazano, że czynności w zakresie wydawania tych pozwoleń dokonywano poza rejestrem konsularnym, pobierano opłaty za czynności konsularne poza systemem kasowym placówki, nierzetelnie prowadzono rejestr wydanych zezwoleń. Zespół kontrolny ustalił, że winny powyższych naruszeń jest W. W. Powód przyznał się do zarzucanych mu nieprawidłowości, potwierdził wydanie zezwoleń poza systemem konsularnym, przyznał się do popełnienia zarzutów dotyczących wydawania pozwoleń na wywóz zwłok lub prochów ludzkich poza rejestrem konsularnym, pobierania opłat za czynności konsularne poza systemem kasowym placówki, wyraził wolę naprawienia wyrządzonej szkody. 2 marca 2004 r. powód zwrócił 3.615 [...] tytułem „zaległych opłat konsularnych”. Dnia 17 lutego 2004 r. powód został odwołany ze stanowiska [...] w Konsulacie [...]. O zamiarze rozwiązania z nim stosunku pracy pozwany poinformował Związek Zawodowy Pracowników Służby Zagranicznej, który nie zgłosił sprzeciwu. Pismem wręczonym powodowi 1 marca 2004 r., pozwany rozwiązał z nim stosunek pracy bez zachowania okresu wypowiedzenia. Jako przyczynę pracodawca wskazał popełnienie w czasie trwania stosunku pracy czynów, których przestępczy charakter jest oczywisty oraz utratę nieposzlakowanej opinii. Jako podstawę prawną wskazano art. 52 k.p. Dnia 29 czerwca 2004 r. do Sądu Rejonowego wpłynął przeciwko powodowi akt oskarżenia. Powoda oskarżono o to, że w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2003 r. na terenie Konsulatu [...], będąc funkcjonariuszem publicznym zatrudnionym na stanowisku I sekretarza, działając czynem ciągłym w celu osiągnięcia korzyści

majątkowej przekroczył swoje uprawnienia w ten sposób, że po uprzednim sfałszowaniu 24 zezwoleń na przewiezienie zwłok lub szczątków ludzkich z [...] do Polski przywłaszczył sobie kwotę 12 205,60 zł uzyskaną z tytułu wystawionych dokumentów, czym działał na szkodę Skarbu Państwa. Wyrokiem Sądu Rejonowego z 15 września 2010 r. W. W. został uznany za winnego popełnienia zarzucanego mu w akcie oskarżenia czynu z tą zmianą, że z jego opisu wyeliminował znamię uprzedniego sfałszowania dokumentów i czyn ten zakwalifikował jako występki. Oskarżonemu wymierzono karę 2 lat pozbawienia wolności i grzywnę w wysokości 50 stawek dziennych po 20 zł każda. W ocenie Sądu powództwo w części zasługiwało na uwzględnienie.

Jak wskazał Sąd pierwszej instancji, rozważenia w niniejszej sprawie wymagała kwestia dopuszczalności rozwiązania z powodem stosunku pracy bez zachowania okresu wypowiedzenia, w oparciu o art. 52 k.p. W tej kwestii Sąd uznał, że ustawa z 18 grudnia 1998 r. o służbie cywilnej kompleksowo regulowała ustanie stosunku pracy, stąd brak było podstaw do stosowania przepisów ogólnie obowiązujących w stosunku do urzędnika służby cywilnej, podkreślając, że analogiczne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z 4 marca 2008 r. (II PK 177/07, OSNP 2009, nr 11-12, poz. 139). Pozwany nie miał zatem podstaw do rozwiązania z powodem stosunku pracy bez zachowania okresu wypowiedzenia, w oparciu o art. 52 k.p. Z tego względu sąd pierwszej instancji uznał za zasadne roszczenie powoda w zakresie przywrócenia do pracy. Jednakże uznając rozwiązanie umowy o pracę z powodem za niezgodne z prawem, zasądził w miejsce przywrócenia do pracy odszkodowanie, w oparciu o art. 56 i 58 k.p. mając na uwadze, że kwestie związane z roszczeniami w razie niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę nie zostały uregulowane w ustawie o służbie cywilnej i że w związku z powyższym należy zastosować przepisy Kodeksu pracy. Odnośnie do roszczenia powoda o ustalenie, że jego stosunek pracy trwa, Sąd Rejonowy uznał, roszczenie to sprowadza się faktycznie do żądania uznania rozwiązania umowy za bezskuteczne, co nie zasługuje na uwzględnienie. Rozwiązanie z powodem stosunku pracy, aczkolwiek dokonane w sposób niezgodny z prawem, jest skuteczne i może być podważone wyłącznie w drodze odpowiedniego powództwa przewidzianego kodeksem pracy. W związku z tym nie jest trafny

pogląd, zgodnie z którym art. 189 k.p.c. stanowi równorzędną podstawę prawną w relacji do możliwości żądania przywrócenia do pracy (albo odszkodowania) na podstawie art. 56 § 1 k.p. w związku z art. 67 k.p. Z tego względu sąd uznał żądanie w zakresie ustalenia za niezasadne.

Wyrokiem zaskarżonym rozpoznawaną skargą kasacyjną, wydanym wskutek apelacji obydwu stron, Sąd Okręgowy: (I) odrzucił apelację powoda w zakresie rozszerzonego powództwa o 1.545,96 zł; (II) oddalił obie apelacje w pozostałym zakresie i (III) zniósł między stronami koszty postępowania w instancji odwoławczej.

Sąd Okręgowy stwierdził, że obie apelacje podlegają oddaleniu, zaś rozszerzone na etapie kontroli instancyjnej powództwo - odrzuceniu. Zdaniem Sądu dokonana przez Sąd pierwszej instancji subsumcja zebranego w sprawie materiału dowodowego, odpowiada prawu. W szczególności Sąd Okręgowy wskazał, że wbrew stanowisku strony pozwanej, Sąd pierwszej instancji trafnie przyjął, że pozwany nie miał podstaw do rozwiązania z powodem stosunku pracy bez zachowania okresu wypowiedzenia w oparciu o art. 52 k.p. Jednocześnie bezpodstawne jest także stanowisko wyrażone w apelacji powoda, że decyzja pozwanego o rozwiązaniu z nim stosunku pracy w trybie art. 52 k.p. była od początku nieważna. Także w tej kwestii Sąd odwoławczy podzielił zapatrywanie Sądu Rejonowego, że rozwiązanie z powodem stosunku pracy, aczkolwiek dokonane w sposób niezgodny z prawem, było skuteczne i mogło być podważone wyłącznie w drodze odpowiedniego powództwa przewidzianego kodeksem pracy. Wobec tego pracodawca skutecznie, aczkolwiek z naruszeniem przepisów ustawy o służbie cywilnej z 1998 r., rozwiązał bez wypowiedzenia stosunek pracy powoda.

W odniesieniu do podniesionego przez pozwanego zarzutu niezastosowania art. 8 k.p. w zakresie przesłanki nadużycia prawa przez powoda, Sąd Okręgowy stwierdził, że ostatecznie nie wpływa on na wynik procesu. W ocenie Sądu nie ma racji powód, wskazując, że wskutek bezzasadnego niewypłacania określonych składników przysługującego mu wynagrodzenia, zmuszony był do sięgnięcia do „dozwolonych prawem środków samopomocy”. Poza sporem pozostaje bowiem prawomocne skazanie powoda za przestępstwo umyślne sprzeniewierzenia mienia oraz przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, którym sąd cywilny jest związany (art. 11 k.p.c.). Prawomocność przedmiotowego wyroku - na co słusznie

wskazał Sąd Rejonowy - uniemożliwia wykonywanie powodowi pracy w służbie cywilnej (wyrok SN z 18 grudnia 2003 r., I PK 157/03). W służbie cywilnej nie może być zatrudniona osoba, która poniosła odpowiedzialność karną z tytułu popełnienia przestępstwa z winy umyślnej. Z momentem bowiem, w którym członek korpusu służby cywilnej utracił cechę niekaralności, niemożliwe staje się jego dalsze zatrudnienie w tym korpusie. Z powyższego wprost wynika nie tylko niecelowość, ale również niemożliwość ewentualnego przywrócenia powoda do pracy. Następnie Sąd Okręgowy wskazał, że w tej sytuacji zasądzone przez Sąd Rejonowy odszkodowanie, z jednej strony kompensuje pogwałcenie przez pozwanego w sposób istotny przepisów ustawy o służbie cywilnej z 1998 r., polegające na istotnym naruszeniu przepisów prawa przez pozwanego w zakresie rozwiązania umowy o pracę, z drugiej, skutecznie izoluje powoda od powrotu do pracy na stanowiskach związanych ze szczególnym zaufaniem a także związanych ze sprawowaniem pewnego zakresu władzy publicznej. Wobec tego, w ocenie Sądu odwoławczego, art. 8 k.p. został przez Sąd pierwszej instancji prawidłowo zastosowany, zaś podniesiony w tym zakresie przez pozwanego zarzut jest nieuzasadniony. Z tych względów obie apelacje podlegały oddaleniu na mocy art. 385 k.p.c., o czym Sąd Okręgowy orzekł jak w pkt. 2 sentencji wyroku. Pozew w zakresie powództwa rozszerzonego o łączną kwotę 1.545,96 zł brutto wraz z odsetkami Sąd Okręgowy odrzucił na podstawie art. 383 k.p.c., jako niedopuszczalny w postępowaniu apelacyjnym.

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżył powyższy wyrok w całości, wnosząc o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania.

Skarżący zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego - art. 8 k.p., przez błędne przyjęcie że zachodzą przesłanki do zasądzenia odszkodowania w miejsce przywrócenia do pracy, w sytuacji gdy na podstawie tego przepisu należało ocenić zasadność samego powództwa z uwagi na popełnienie przez powoda w trakcie zatrudnienia w służbie cywilnej oczywistego przestępstwa.

W odpowiedzi na skargę powód wniósł o jej oddalenie oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga zasługuje na uwzględnienie, ponieważ trafny okazał się zarzut naruszenia art. 8 k.p. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd Okręgowy wskazał, że przedstawiony w apelacji strony pozwanej zarzut niezastosowania art. 8 k.p. w zakresie nadużycia prawa przez powoda „ostatecznie” nie ma wpływu na wynik procesu. Jednocześnie Sąd uznał, że art. 8 k.p. został prawidłowo przez Sąd pierwszej instancji zastosowany. Tymczasem Sądy – Rejonowy i Okręgowy, nie dokonały oceny okoliczności sprawy w świetle dyspozycji art. 8 k.p. W szczególności Sąd Okręgowy stwierdził, że ze względu na fakt prawomocnego skazania powoda za przestępstwo umyślne sprzeniewierzenia mienia oraz przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów i stanowiska Sądu Najwyższego, iż w służbie cywilnej nie może być zatrudniona osoba, która poniosła odpowiedzialność karną z tytułu popełnienia przestępstwa z winy umyślnej (wyrok z 18 grudnia 2003 r., I PK 157/03), przywrócenie powoda do pracy (jego dalsze zatrudnienie w korpusie służby cywilnej) było nie tylko niecelowe, lecz także niemożliwe. Następnie Sąd Okręgowy uznał, że skoro jednak pozwana dopuściła się istotnego naruszenia przepisów prawa w zakresie rozwiązania umowy o pracę, to zasądzone przez Sąd Rejonowy odszkodowanie, z jednej strony kompensuje pogwałcenie przez pozwanego w sposób istotny przepisów ustawy o służbie cywilnej z 1998 r., z drugiej, skutecznie izoluje powoda od powrotu do pracy na stanowiskach związanych ze szczególnym zaufaniem a także związanych ze sprawowaniem pewnego zakresu władzy publicznej. Sąd Okręgowy nie rozważał więc zasadności powództwa o przywrócenie do pracy w kontekście jego zgodności z zasadami współżycia społecznego, lecz ograniczył się do oceny celowości i możliwości przywrócenia powoda do pracy, uznając, że dokonana przez Sąd Rejonowy „subsumpcja zebranego w sprawie materiału dowodowego”, w tym uznanie, że roszczenie powoda o przywrócenie do pracy było zasadne, odpowiada prawu. W istocie rzeczy Sąd Okręgowy uznał zatem, że roszczenie powoda o

przywrócenie do pracy było zasadne, ponieważ pracodawca naruszył przepisy o rozwiązaniu stosunku pracy, jednakże ze względu na popełnienie przez powoda umyślnego przestępstwa (będącego przyczyną rozwiązania stosunku pracy) przywrócenie go do pracy było niecelowe i niemożliwe. Rozważania te potwierdzają trafność zarzutu, że Sąd Okręgowy nie zastosował art. 8 k.p., przez niedokonanie w jego świetle oceny zasadności powództwa z uwagi na popełnienie przez powoda w trakcie zatrudnienia w służbie cywilnej oczywistego przestępstwa. Tymczasem należy wziąć pod uwagę, że art. 8 k.p. i zawarty w nim zakaz wykonywania praw podmiotowych w sposób sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa i zasadami współżycia społecznego należy do prawa przedmiotowego i materialnego. Jego zastosowanie pozostaje w kompetencji sądu, zgodnie z podstawowymi zasadami określającymi relacje między stroną a sądem w procesie cywilnym (*da mihi factum, dabo tibi ius* oraz *facta probantur, iura novit curia*). W rezultacie, sąd rozstrzyga sprawę wyznaczoną przez powództwo, w którym powód określa żądanie i przytacza uzasadniające je okoliczności faktyczne (art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.). Natomiast sąd rozstrzyga pozytywnie lub negatywnie o żądaniu powództwa, oceniając czy ma ono, w ustalonym stanie faktycznym oparcie w prawie materialnym. Ocena ta musi uwzględniać także dyspozycje wynikające z art. 8 k.p. Jeżeli więc strona pozwana żąda oddalenia powództwa i jednocześnie wskazuje fakty, z których wynika sprzeczność działania strony przeciwnej z zasadami współżycia społecznego, to sąd powinien dokonać oceny żądania pozwu z tymi zasadami, nawet gdyby strona wprost na te zasady się nie powołała. Należy też przypomnieć powszechnie akceptowaną w orzecznictwie Sądu Najwyższego tezę, zgodnie z którą stosowanie art. 8 k.p. (art. 5 k.c.) pozostaje w nierozłącznym związku z całokształtem okoliczności konkretnej sprawy (wyrok SN z 22 lipca 2009 r., I PK 48/09, postanowienie SN z 11 kwietnia 2003 r., I PK 558/02, OSNP 2004 nr 16, poz. 283; wyrok SN z 22 listopada 1994 r., II CRN 127/94, Lex nr 82293; wyrok SN z 11 września 1961 r., I CR 693/61, OSNCP 1963, z. 2, poz. 31; wyrok SN z 22 lipca 2009 r., PK 48/09, LEX nr 529757). Oznacza to, w pierwszej kolejności obowiązek szczegółowego rozpatrzenia przez sądy tych okoliczności, czego w niniejszej sprawie Sądy nie uczyniły. Po drugie zaś, zdaniem Sądu Najwyższego w obecnym składzie, z obowiązku rozważenia całokształtu

okoliczności konkretnej sprawy wynika konieczność oceny zachowania się obu stron, z uwzględnieniem motywów i przyczyn, a także stopnia naganności postępowania każdej z nich. Tylko takie rozpatrzenie sprawy pozwala na ocenę, czy prawo podmiotowe zasługuje na ochronę i jednocześnie, czy zarzut jego nadużycia przedstawiony przez drugą stronę jest uzasadniony w świetle art. 8 k.p. (zob. wyrok SN z 20 stycznia 2011 r., I PK 135/10, LEX nr 794776). Ponadto warto zwrócić uwagę na to, że zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem Sądu Najwyższego, sąd nie powinien zasądzać odszkodowania, gdy postępowanie pracownika było tak naganne, że pomimo naruszenia przez pracodawcę prawa przy rozwiązywaniu stosunku pracy, udzielenie pracownikowi ochrony prawnej w postaci odszkodowania pozostawałoby, w świetle art. 8 k.p., w sprzeczności ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub zasadami współżycia społecznego (zob. np. wyroki SN z: 17 września 1997 r., I PKN 273/97, OSNP 1998 Nr 13, poz. 394; 26 listopada 2002 r., I PKN 535/01, LEX nr 1165843; 10 marca 2005 r., II PK 242/04, LEX nr 395076; 20 stycznia 2011 r., I PK 112/10, LEX nr 738389; 4 kwietnia 2012 r., I PK 123/11, LEX nr 1227961). W szczególności Sąd Najwyższy odniósł ten pogląd do wypadków, w których przyczyną rozwiązania stosunku pracy było popełnienie przez pracownika umyślnego przestępstwa na szkodę pracodawcy (I PKN 273/97; I PK 123/11).

Z powyższych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego - na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.